

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 125 2004

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word för Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2005 och för recensioner 1 september 2005.

Sedan årgång 2002 av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för sårtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Abstracts har språkgranskats av Sharon Rider om inget annat anges.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet Pg: 5367–8.

ISBN 91-87666-22-7

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2004

Övriga recensioner

Thure Stenström, *I alma maters tjänst. En Uppsalaprofessor ser tillbaka*. Bokförlaget Atlantis. Stockholm 2004.

Som antyds av titeln, är syftet med Thure Stenströms självbiografi, *I alma maters tjänst. En Uppsalaprofessor ser tillbaka*, att ge en personligt färgad bild av denne litteraturprofessors akademiska karriär sådan den avtecknar sig mot i huvudsak en uppsaliensisk fond. Det är på något sätt be-tecknande att hans tolv första levnadsår enligt minnesteckningen ligger helt fördolda i mörker. När Stenström emellertid börjar i realskola 1940 så träder han in i en kulturell sfär, vilket tycks sätta igång hans erinring och därmed berättandet. Som organist finner den fattige gotlandspojken inte bara en nyckel in till konstens värld och den respekt som där kan ges. Samtidigt får han en möjlighet att tjäna pengar som, tillsammans med storsystemens ekonomiska uppoffringar, kommer väl till pass på vägen mot den studentexamen som hägrar vid ungdomstidens slut och som därtill fungerar som en biljett in i en annan miljö och samhällsklass. Musiken eller framför allt kärleken till musiken går sedan som ett – om vitsen till-låts – grundackord genom hela denna med stilistisk elegans exekverade framställning, vilken från och med skildringen av gymnasieåren, får en allt större slagsida mot skönlitteraturens och sedermera litteraturundervisningens och -forskningens värld.

Från slutet av 1940-talet och fram till det 2000-tal, då memoarerna avslutas, har Stenström, med ett fåtal avbrott i form av utlandsvistelser – i slutet av 60-talet är han exempelvis gästprofessor vid Harvard, medan han på 70-talet förlägger ett par forskningsterminer till Köpenhamn – sitt värv vid Uppsala universitet. Han inleder sin akademiska bana som student i Nordiska språk 1948, och hamnar två år senare vid litteraturvetenskapliga institutionen där han blir kvar som doktorand och därpå docent för att sedan under hela 20 år verka som professor. Cirkeln sluts genom att han

ånyo efter pensioneringen hamnar i skolbänken – nu som student i klassisk grekiska. Det långa tidsspannet skapar en sällsam överblick över ett halvt sekels universitetsutveckling där det utan tvivel har hänt ett och annat.

Som litteraturhistoriker fäster man sig inte minst vid de lika enkelt som slagkraftigt tecknade porträtten av Stenströms föregångare, tillika några av 1900-talets mest inflytelserika litteraturprofessorer: Victor Svanberg, Gunnar Tideström, Gunnar Brandell etcetera. Även om Blanck och Schück hägrar i bakgrunden som de egentliga nestorerna, är det i Stenströms genealogi Svanberg och Tideström som står i förgrunden som skapare av de än idag mest fruktbara huvudlinjerna i den uppsaliensiska litteraturhistorie-utvecklingen. Svanberg lade grunden för vad som sedermera skulle utvecklas till den litteratursociologiska forskningsgrenen, medan Tideström med sitt arv från nykritiken utvecklade en mer textcentrerad tolkningstradition. Stenström själv var paradoxalt nog elev till Svanberg, samtidigt som han i sin forskning närmast kan ses som en syntes mellan föregångarna Brandell och Tideström. Detta genom att han kombinerat den förres orientering mot den franska idé- och litteraturtraditionen med den senares metodologiskt skarpa blottlägganden av dolda betydelsenivåer i texter.

Som framgår av självbiografien har dock universitetet i 1940- och 1950-talets Uppsala föga mer än namnet gemensamt med dagens. I den tidens Uppsala var professorerna inte sällan mytomspunna, de hade oinskränkt makt över sitt ämne och utövade ett direkt inflytande även på de kullar av studenter som passerade igenom endast på grundnivå, samtidigt som de hade tid över för egen forskning. I slutet av seklet har däremot de administrativa uppdragen kommit att uppta en allt större del av professorsgöromålen med följd att professorerna sällan bedriver vare sig undervisning på grundnivå eller hinner med någon egen forskning med mindre än att de tar tjänstledigt. Vidare pekar Stenström på hur själva professorstiteln – genom Carl Thams

införande av titlärprofessorer – urholkats så att ”elaka tungor gör gällande, att devalveringen av professorstiteln rent av gått så långt, att många företrar att kalla sig docenter”.

Det allmänt omvittnade fenomenet att dagens studenter talar om att ”gå till skolan” när de ska gå till en föreläsning samt att de likaledes kallar manliga lektorer och professorer för ”magistern” är givetvis bara symptom på en utveckling som inneburit att dagens högskolor och universitet i allt högre grad tenderar att motsvara gårdagens gymnasier både till kvalitet och kvantitet. I Stenströms gymnasium i Visby fanns exempelvis den legendariske litteraturhistorikern Richard Steffen – en forskare av en kaliber som det finns få motsvarigheter till på dagens högskolor och landsortsuniversitet. Men vad värre är, är att denna retardering avspeglar sig kunskapsmässigt. Med dagens system utexamineras svensklärare utan egentliga kunskaper i vare sig rättstavning eller litteraturhistoria. Detta får naturligtvis konsekvenser för den undervisning som bedrivs på grund- och gymnasieskolor. Det ter sig idag exempelvis svårt att på en skolavslutning i grundskolan undvika att ta del av Tomas Ledins ”Sommaren är kort” eller Lasse Berghagens ”En kväll i juni (Han tog av sig sin kavaj...)”. Sådant kan tyckas vara petitesser, men det säger ändå en hel del om det kulturarv som vårdas och som från skolans håll bibringas dagens ungdomar.

På universiteten å andra sidan arbetar man sedan en tid tillbaka under betingelsen att ekonomiska anslag delas ut med avseende på hur stor studentgenomströmningen är på kurser som i sin gatulloppskaraktär närmast kan jämföras med gårdagens gymnasieutbildning. Är man sjuk en vecka kan studenten gå miste om kunskaper inte bara om Bellman utan även om många av hans samtida diktarkolleger, något som kan jämföras med Stenströms gymnasieutbildning där en hel termin ägnades åt Bellman och hans tid. Därtill kommer alltmer högljudda krav om ideologisk styrning av utbildningar. Genom att hävda att all kunskap i någon mån betingas av forskarens underförstådda värderingar – dennes kön, klass-tillhörighet, etniska ursprung etcetera – hävdar man omöjligheten av ett objektiva provande av olika teser. Detta lämnar fältet fritt för renodlat ideologiska uppfattningar, vilka lärs ut som om de vore sanningar. Den som trodde att universitetet är just en frizon där olika ideologiskt styrda uppfattningar ska kritiskt prövas, har anledning

att bli besviken i dagens akademiska värld, vilken i allt högre grad av maktbarnarna kommit att uppfattas som en effektiv kanal för att uppnå specifikt politiska mål i samhället.

Thure Stenström följer med kritisk blick den process som har lett fram till dagens situation: utförligt redogör han för de reformer – FNYS-systemet; UKAS-reformen; U68 etcetera – som under 60- och 70-talen hade som målsättning att höja kunskapsnivån på bred front i landet genom en demokratisering av utbildningsväsendet, men som i många stycken fick en motsatt verkan. I stället för ett konservativt bildningsideal efter Goethes eller Matthew Arnolds modeller åt ett fåtal, blev det just Ledin och Berghagen åt alla. Lucas och Beauvoir kastades paradoxalt nog ut med det traditionstygda badvattnet.

I kritiken av Stenströms bok har det stundtals (Tomas Forser i *Expressen*, Cristine Sarrimo i *SDS*) ironiserats över att denne professor som hedrats med många av de finaste humanistiska utmärkelserna och priserna, och som tillika blivit invald i flera vittra sällskap och akademier, ger en bild av sig själv som en motvalls käring vars yrkesmässiga karriär kan sammanfattas med orden ”Tidigt lärde jag mig simma motströms”. Hur man ska bedöma bärigheten i en sådan kritik beror emellertid på vilket perspektiv som man väljer att anlägga på den akademiska utvecklingen i stort. Menar man att utvecklingen sett ut ungefär på det sätt som ovan beskrivits, är det ju tveklöst så att Thure Stenström bedrivit ett ihärdigt motståndarbete på förlorarsidan. Menar man däremot att det fortfarande är idealen från salig Blancks och Schücks dagar som är förhärskande, så framstår naturligtvis Stenström som tillhörande vinnarsidan och som en synnerligen skicklig medströmsimmare.

I enlighet med Stenströms tendens att genomgående låta en kulturkonservativ hållning kontrasteras mot de reformivrare som beredvilligt ställt upp på de senaste pedagogiska idéerna och/eller som anammat alla nya teoretiska och metodologiska trender, bedöms också kolleger och vetenskapliga tendenser inom ämnesområdet. De som velat vara de politiska direktiven till lags underkänns med några få undantag, medan de som försöker tänka kontroversiellt och självständigt värdesätts och hyllas – även om de sistnämnda agerat inom ramen för vissa fundamentala värdekriterier och för en traditionell uppfattning om ämnets särart. Speciellt hård blir, inte helt oväntat,

domen mot 70-talets marxister, vilka behandlas i memoarkapitlet med den talande rubriken ”Professorstiden. De mörka åren”. Stenström blev ju själv i samband med utnämningen till professor utsatt för en kampanj där en rad författare, bland andra Lars Forssell och Peter Curman, vände sig till regeringen med krav på yrkesförbud därför att Stenström 1970 hade kritiserat den stalinistiske författaren Arvid Rundbergs roman ”1969”. Ett citat ur den skrivelse där man begärde att hans professorsutnämning skulle stoppas, kan få belysa den tidens retorik: ”Om personer indoktrinerade av (...) Thure Stenström får göra sin röst hörd i landets skolor ett stort antal år framåt, kan resultatet bli minst sagt skrämmande.” Under 80-talet, rubricerat som ”de ljusa åren”, inträdde dock en lugnare och mer produktiv atmosfär på institutionen, inte minst sedan Stenström lyckats genomdriva spärr på forskarutbildningen.

Teoretiskt navelskåderi framstår utifrån Stenströms perspektiv som lika osjälvständigt och ämnesdestruktivt som den politiskt dirigerade forskningen. Mot detta ställer han i sina memoarer ”materialkännedom och sunt förnuft”, varpå han fortsätter: ”Alltför ofta blev käbblen om teori ett självändamål som hindrade ämnets yngre och oerfarna utövarer från att kavla upp skjortärmarna och göra grovjobbet”. Vissa skulle naturligtvis här hävda att det inte finns något metodologiskt neutralt sätt att närma sig en text, utan att även Thure Stenströms mer common sense-aktiga metod för att analysera litterära texter bygger på underförstådda föreställningar om vad som konstituerar en text, dess betydelseproduktion etcetera. Nu kan man dock mot detta fråga sig om det verkliga är till ämnets fördel om man för varje uttolkande text som skrivs måste ägna en betydande del av framställningen åt teoretiskt djuplodande resonemang rörande de metodologiska förutsättningarna för den analys som skall genomföras. Ett bättre sätt att fjärma sig från en tänkt publik utanför den egna ämnessfären torde vara svårt att hitta. Ett avståndstagande från ett dylikt teoretiserande behöver dock inte leda till populistiskt utslätade framställningar, därom vittnar ju Stenströms egen skriftställning som ävenledes rymmer ett stort antal tidningsartiklar och recensionier i dagspressen och som både i dessa sammanhang och i de renodlat vetenskapliga skrifterna präglas av en genomgående strävan efter stilistisk elegans, tankemässig klarhet och metodisk medvetenhet. Till detta kan läggas en fokusering på frågor som

ter sig relevanta för den läsande allmänheten, och detta utan att analyserna utmynnar i tautologiskt självklara iakttagelser.

Metodologiskt är idealet för Stenström snarast en idéhistoriskt orienterad forskning som sätter in de behandlade författarskapen i en tydlig filosofisk miljö där olika tanketraditioner utreds grundligt för att sedan relateras till de litterära verken själva, vilka i sin tur analyseras utifrån sina egna premisser. Vad man kan efterlysa i en sådan forskning är snarast tydligare kopplingar till en specifik livssituation i stort, samhällsligt, historiskt men även individuellt, personligt. Rent generellt kan jag tycka att det finns något överdrivet cerebralt hos Thure Stenström, vars inriktning på det tankemässiga blir så mycket mer frapperande när man tar del av denna självbiografi, vilken i anmärkningsvärt liten utsträckning utspelar sig utanför musicerandets och textläsandets värld. Samtidigt är det utan tvivel välkommet i den egocentrerade värld där vi lever att memoarskribenter inte tror sig vara så intressant att varjehanda trivialt göromål av privat karaktär måste redovisas – utan att man tvärtom ser sin yrkeskarriär som just representativ för större tendenser i samhällsutvecklingen.

I den bemärkelsen är dessa memoarer lika uppförande som de är illustrativa för hur man kan göra akademiska frågeställningar relevanta och intressanta för flera än de närmast berörda och för hur man därmed på sikt skall öka det egna ämnets och humanioras status i vetenskapssamhället i stort. Till och med i sina redogörelser för spelet bakom kulisserna vid professorstillsättningarna av Brandell, Tideström och så vidare, lyckas Thure Stenström inte bara lämna initierade rapporter som just har ett dokumentärt värde genom att de visar hur beslutsprocesserna såg ut. Därtill lyckas han faktiskt i sin framställning att få dessa på ytan rätt dammiga professorstillsättningar att framstå som riktigt spännande – och bara det bör väl ses som något av en bedrift.

Johan Lundberg

Kunskapens hugsvalelse. Litteraturvetenskapliga studier tillägnade Clas Zilliacus. Red. Michel Ekman och Roger Holmström. Åbo Akademis förlag. Åbo 2003.

40-talisternas yrkesverksamma tid börjar nu närma sig sitt slut och festskrifterna duggar av denna anledning tätt. Den senaste i raden äg-